

správy, již usilují přeměnit v transmisi k realizaci zvláštních záměrů jednotlivých sociálně profesionálních skupin. V tom hledal Drašković základní rozpor samosprávy. Ta nejen klade, ale i řeší rozpory mezi specializovaným dělníkem a objektivními zákony rozvoje dělby práce v rámci socialistických společenských vztahů, ve kterých má být překonávána souvislost mezi touto dělbou a společenským postavením člověka. Drašković však nesporně přecenil působení té společenské aktivity, kterou umožňuje samospráva, když tvrdil, že různé druhy kompenzace specializované práce, které jsou uskutečňovány ve společenském bytí výrobce, vedou k překonávání parcelace jeho osobnosti, vytvoření rozvinutou technickou dělbou práce. Samospráva totiž podle našeho názoru může napomáhat procesům přetváření charakteru práce ve směru její vyšší humanizace, dokonce je organicky do těchto procesů integrována, nemůže je však substituuovat. Ostatně sám Drašković uzavřel svůj příspěvek tvrzením, že samy společenské výrobní síly překonají nelidskou podstatu odcizení v práci.

Radosavljević soudil, že ve stupni rozvoje samosprávy je vyjádřeno, v jaké míře je v pracovní pospolitosti překonána hierarchická struktura dělby práce, řízení lidí, protiklad mezi duševní a fyzickou prací.

Kozomarová zdůvodňovala úlohu samosprávy při překonávání dělby fyzické a duševní práce tím, že samosprávní aktivita má charakter duševní činnosti a že manuální dělníci, kteří ji vykonávají, přestávají být pouze manuálními dělníky. Proto si vzájemně odpovídají zejména automatizovaná výroba a samospráva.

Hadžistević polemizoval s Pejovićovými názory² na žádoucnost avantgardní úlohy inteligence ve funkci teoretické kritiky (jakožto předpokladu překonávání existujících stavů v podmínkách beztrždní společnosti). V této polemice poukázal na to, že přechod sdružených výrobců do říše svobody brzdí nejen ti, kteří by si přáli uchovat pro sebe monopol ekonomické a politické moci, ale i ti, kteří by analogicky chtěli monopolizovat duchovní moc. Pejovićově koncepci se vytýkalo, že podle ní by v nové společnosti byly duchovní a veřejné práce rozděleny mezi dvě nevýrobní vrstvy, tj. politiky a intelektuály. Výrobci a intelektuální pracovníci mohou být jednotni jen za podmínky, že ti druzí pomáhají výrobcům, aby ti, zůstávající výrobci, se současně stávali intelektuálními pracovníky.

Na námitky narazilo tvrzení Kozomarové, že bezprostřední samospráva se projevuje v čisté podobě pouze v hospodářských organizacích. Vyvolalo to diskusi o zásadnější otázce rozlišení výrobní a nevýrobní práce. Podle Radosavljeviće rozpor mezi nimi neplyne ze skutečné dezintegrace práce, ale z jejího neekonomického pojetí, které bude překonáno pevnějším sepětím např. školství se společenskou praxí a výrobou. V tomto

myšlenkovém sledu poněkud zploštil vztah teorie a praxe, když požadoval, aby pracovní programy vědeckých institucí a jejich vztahů vůči společenské praxi vyplývaly ze zcela bezprostřední společenské potřeby, a nikoliv z pojetí, podle něhož je vědecká práce jedna věc a společenská praxe druhá věc.

Nikolić se postavil proti jednostranným pojetím samosprávy buď jen jako výrobního vztahu nebo zase jen jako politické instituce. Samospráva představuje proces integrace ekonomiky a politiky jakožto relativně oddělených společenských sfér, integrace základny a nadstavby vůbec. Je integrálním, nikoliv parciálním sociálním jevem, pro nějž jsou podstatné nejen určité společensko-ekonomické zákonitosti, ale současně určité subjektivní akce.

Goričarův referát analyzoval úlohu dělnické samosprávy jakožto centrální společenské instituce (tj. takové, která nejsilněji ovlivňuje základní charakteristiky dané globální společnosti). Jako taková je dělnická samospráva relativně trvalým, strukturovaným celkem těch společensky uznaných a chráněných samosprávních úloh a vztahů, jejichž prostřednictvím občané uspokojují své potřeby produkce, reprodukce a rozdělování materiálních hodnot, i potřeby příslušných služeb na základě společenského vlastnictví výrobních prostředků. Úloha výrobce i řídicího činitele přechází k jedné a téže společenské vrstvě, přičemž úplné spojení těchto úloh se bude realizovat až za podmínek plné automatizace výrobních procesů. Organizační oddělování těchto dvou rolí je dnes ještě nutným důsledkem společenské dělby práce. Záleží též na intenzitě kooperačních vztahů, která ovlivňuje kohezivitu pracovní organizace. Goričar naznačil problematiku pozic a funkcí v samosprávných pracovních organizacích.

Kuvačić vytkl Goričarovu model, že jednostranně přenáší Parsonsův funkcionalistický model na jugoslávskou dělnickou samosprávu. Člověk pak vystupuje převážně jen jako nositel úloh, který se musí vsunout do systému funkcí. Takový model vůbec nemožný stavět otázku, zda podmínky systému umožňují, aby člověk byl člověkem. Kuvačić vytkl, že mnozí jsou náchylni k tomu, zaměňovat kategorii „osobnosti“ s kategorií „funkcionář“. Nelze zanedbávat osobnost a zajímat se jen o to, jak funguje systém. Goričarovi bylo vytýkáno, že navíc redukuje dělnickou samosprávu na ekonomický systém. Již proto nemůže být základní jednotkou jeho analýzy člověk jako osobnost, ale jen jeho parciální díl. Kuvačić nebyl absolutně proti funkcionalismu, akceptoval jej však jen na hladině metody, nikoliv jako obecný teoretický model; ten by musel vést k taylorismu.

Goričar v odpovědi vysvětlil, že pojetí dělnické samosprávy jako centrální ekonomické instituce neznamená redukovat ji jen na výrobní vztahy. Přechází ze sféry ekonomické základny do právně politické nadstavby

² Jejich autor nebyl na konferenci přítomen, byla to polemika s jeho článkem, uveřejněným v časopise „Praxis“, 1964, č. 2.

i společenského vědomí. Jsouc centrální ekonomickou institucí, je současně totálním společenským jevem. Použití pojmu „funkce“ ještě neznamená zavádět weberovská nebo taylorovská schémata. Funkcionalismus začíná teprve tam, kde se má za to, že na výkonu té či jiné funkce závisí existence určité sociální soustavy.

Tež Popović soudil, že pojem „funkce“ může být aplikován marxisticky. Na druhé straně takové marxistické kategorie jako „výrobní síly“ a „výrobní vztahy“ mohou být traktovány funkcionalisticky, což podle Popoviće učinil Stalin, když hovořil o jejich plném souladu.

Metodologickým problémem byl věnován příspěvek Županova, který se pokusil konstruovat operativní model samosprávné organizace. Rozlišil tři přístupy:

1. „Klasický“ (weberovsko-taylorovský) přístup, jehož centrální organizační proměnnou je „imperativní koordinace“, tj. formální struktura moci v organizaci. Organizace vystupuje jako dokonalý stroj.

2. Přístup „mezilidských vztahů“ (human relations), jehož centrální proměnnou je „morálka“ nebo uspokojenost pracovníků. Organizace je pojímána jako souhrn jednotlivců a ne jako organizovaná soustava vzájemně závislých složek.

3. Přístup s hlediska vlivu, jehož centrální proměnnou je struktura vlivu, který do popředí staví vztah mezi produktivitou a metodou dozoru.

Adekvátnost každého z těchto přístupů Županov hodnotil z hledisek jeho použitelnosti pro konceptualizaci samosprávné organizace, pro osvětlení jejího fungování a organizační účinnosti a pro osvětlení procesů jejího strukturálního přetváření. Z těchto hledisek považuje klasický přístup za zcela neadekvátní (např. organizační účinnost samosprávy nezávisí jen na formální organizaci, ale je výsledkem interakcí mezi formální a neformální organizací; diskrepance mezi předepsaným a skutečným chováním v organizaci). I přístup mezilidských vztahů je podle Županova málo adekvátní (převážně psychologická jednostrannost, zanedbávání „vnějších“ soustav existence skupin, struktura moci se rozpouští ve vnitroskupinových vztazích atd.). Při kritice absolutizujících názorů, podle kterých skupinové procesy zajišťují vysoký stupeň participace členů v demokratickém procesu, přechází podle našeho mínění Županov do opačné krajnosti, když reálné silné působení vnitroskupinových procesů zanedbává. Jednoznačně akceptuje třetí přístup, jež považuje za most mezi prvním a druhým. Organizace je polem vzájemného působení jednotlivců i skupin, v němž se kříží individuální i skupinové strategie, zájmy, rozhodování a vlivy. Účinnost samosprávné organizace závisí na stupni konzistence a integrace její struktury. Struktura integrace moci se nemůže podstatně změnit ani změnou formální moci ani změnou stylu vedení, resp. reorganizací podniku na základě skupinového modelu, ale jen v důsledku komplexní změny v celé společnosti. Županov přitom nepopíral důležitost

jak institucionální struktury, tak i mezilidských vztahů, popřel však, že by mohly být základem k vypracování modelu samosprávy. Nicméně zůstává otevřenou otázkou, zda by model neměl být komplexním v tom smyslu, že by i oba tyto přístupy pojal do své komplexní (a přitom přirozeně respektující vnitřní rozpornost příslušných vztahů) syntézy.

Kuvačič soudil, že Županova kritika prvního přístupu je eo ipso kritikou Goričarova modelu. Županov sám se s tím však neztožnil. Uvedl, že žádná organizace nemůže existovat bez společenských úloh. Je třeba ovšem zdůraznit mnohofunkcionálnost v distribuci úloh.

Kratina ve svém příspěvku, žel příliš všeobecně, zastával názor odlišný od Županova tím, že hlavní důraz kladl na jeho „druhý přístup“. Podle Kratiny vztahy mezi členy pracovní organizace tvoří podstatný prvek dalšího rozvoje samosprávy, ovlivňují jeho nerovnoměrnost v těch či jiných podnicích a odvětvích. Nesouhlasil s tím, že faktor „mezilidských vztahů“ je v tomto ohledu traktován zpravidla jako periferií. Tam, kde jsou tyto vztahy relativně uspořádány, je zjevná oddanost dělníků podniku (nižší fluktuace), je dosahováno hospodářských úspěchů a soustava samosprávy je rozvinutá. Neuspořádané vztahy se podle Kratiny neobjevovaly jako důsledek dělnické samosprávy, ale jiných činitelů. Z počátku spíše nízkého stupně industrializace a rozporů mezi státním řízením a dělnickou samosprávou, v současnosti pak jako důsledek příliš velkého počtu pracovních organizací, rozdílů v kvalifikaci pracovníků atd. Hovořil též o byrokratizaci některých dělníků, o dělnících s konzervativními a primitivními názory, kteří jsou nositeli zastaralých způsobů výroby. Existence neuspořádaných vztahů má v zápatí zrod zvláštní neformální organizace, která se pokouší rozhodovat o jednotlivých vztazích. Vzniká psychóza napětí, nejistoty a nedůvěry. Kratinův příspěvek nebyl dokumentován výzkumným materiálem, ale máme dosti údajů z různých výzkumů, které potvrzují, že v otázce významu vnitroskupinových (převážně neformálních) vztahů pro samosprávu a pro činnost podniku vůbec je pravdě blíže než Županov.

Fiamengo ve svém referátu hovořil o rozpornosti mezi procesem samosprávy a zbožné peněžními vztahy. „Zbožné peněžní výroba je diktována zákony trhu, nabídky a poptávky, ekonomické nutnosti, zatímco proces samosprávy je oproti tomu výrazem svobody člověka, jeho samostatné činnosti a podřizování donucovací moci vnějších sil vůli asociace výrobců. Dimenze materiální zainteresovanosti výrobců se může zapojit do soustavy zbožné peněžních vztahů, zatímco ostatní dimenze člověka se stále výrazněji dostávají do rozporu se soustavou zbožné peněžního hospodářství. Pokud je v podmínkách nedostatečně rozvinutého hospodářství a v počátečních fázích socialismu fenomén zbožné peněžní výroby ještě přípustný, bude na vyšším stupni vývoje výroby a socialistické soustavy stále větší překážkou dalšího prohlubování procesu samosprávy, nehledě na to, že sám motiv

dosahovat co nejvyššího výděлку vytváří v pracovních vztazích zvláštní mentalitu výrobce, jež představuje určitou variantu uchovávání samoodcizenosti.³

Uvedli jsme doslova tento citát z hlavního referátu konference, abychom – oproti některým u nás tradovaným představám – ukázali, že v Jugoslávii není všeobecně akceptováno bezvýhradné uvolnění hodnotových vztahů jako ideál vývoje, že se bedlivě sledují i jeho negativní stránky a že souvislost mezi samosprávou a těmito vztahy zde není chápána jako lineární harmonie.

O problému se na konferenci diskutovalo. Oproti citovanému názoru jiní kladli větší důraz na to, že zboží výroba a samospráva jsou dvěma miskami jedné vahy a že se dnes naprosto nedá hovořit o funkcích samosprávy při překonávání zboží výroby.

Dnes objektivně velmi naléhavou se stává problematika vztahu mezi demokratickou samosprávou (resp. účastí na řízení) v hospodářství a nutností zavádět moderní vědecké řídicí metody, vyžadující vysoce kvalifikované odborné přípravy. Tento problém podrobil hlubší analýze *Vidaković*. Vědecké řízení označil za komponentu soudobých výrobních sil, která nezbytně ovlivňuje rozvoj samosprávy. Jeho efektivnost je podmíněna zvláště množstvím informací a jejich zpracováním. Empirické řízení, které to nerespektuje, se nezbytně dostává do rozporu s vlastnostmi řízených procesů. Pro řízení materiálních procesů je třeba využívat obecných zákonitostí autoregulace, při jejichž uplatnění hrají velkou úlohu informační kybernetické a jiné stroje. *Vidaković* zdůvodňoval, že tyto nároky nevyvracejí potřebu demokratické samosprávy výrobců. Naopak, smyslem vědeckého řízení je svobodný vývoj činnosti výrobců. Podstatné sepětí samosprávy a vědeckého řízení tkví v tom, že sdružení výrobci mají ovládat materiální věcné procesy a že ovládání těchto procesů není možné bez ovládnutí společenských vztahů. Nejsou-li pracovní vztahy v podstatě spjaté se samotným procesem vědeckého řízení, omezuje to nejen samosprávu, ale i vědomí a schopnosti operativně řídicích pracovníků, vznikají možnosti renovace námezdní práce, redukce zájmu pracovníků na úroveň zainteresovanosti námezdních dělníků. Podstatnou podmínkou dalšího rozvoje socialismu je tedy sepětí samosprávy s vědeckým řízením jak uvnitř závodů, tak i v širší společenské soustavě. Je třeba využívat systémů informativních svazků. Kybernetická zařízení umožní operativní odraz změn vztahů v pracovním procesu do změn vztahů v dělnické samosprávě.

Vidakovićova výtku, že sociologové málo zkoumali souvislosti mezi samosprávou a vědeckým řízením v hospodářství, potvrdil i *Broekmeyer* (Holandsko), který sdělil, že se při svých přednáškách o jugoslávské samosprávě, které koná v západoevropských zemích, setkává zejména s námitkami, neuzná-

vajícími možnost samosprávy za podmínek plné automatizace, kybernetiky atd. Proto za nejdůležitější považuje najít spojení rozvíjené soustavy dělnické samosprávy s budoucími perspektivami technického rozvoje.

Kilibarda postavil problém vztahu iniciativy a direktivy v samosprávném systému. Direktiva je tu v určité míře samosprávním aktem, výsledkem iniciativy a nepřijímá se jako něco zevního.

Společnost se samosprávnými vztahy byla jugoslávskými sociology stavěna jako jediná adekvátní alternativa třídní společnosti. *Fiamengo* rozebíral fungování samosprávy při překonávání starého strukturování společnosti na třídním základě. *Verić* hovořil o tom, že společenské vlastnictví vyžaduje nové vztahy v oblasti řízení, uskutečnitelné jen ve formě společenské samosprávy.

Radosavljević uvedl, že smysl dělnické samosprávy vidí v zajišťování socialistického obsahu výrobních vztahů. Samospráva je nejen funkcí, ale i nejbezprostřednějším předpokladem materiálního vývoje společnosti za socialismu.

Mrakuša šel ještě dále tvrzením, že bez samosprávy by společenské vlastnictví fakticky neexistovalo, protože předpokládá, aby člověk byl v situaci, kdy autonomně rozhoduje o obsahu a cílech své práce.

V souvislosti s tím byla jako důležitý makrosociální funkcionální aspekt samosprávy zdůrazňována její úloha v procesu odumírání státu. V průběhu konference nic nepotvrdilo informaci, kterou podal naší veřejnosti Z. Mlynář, když tvrdil, že se v Jugoslávii prosazuje názor, podle kterého se má směřovat k tomu, aby se v budoucnosti státní zřízení zakládalo na samosprávě.⁴

Myšlenka identifikace nebo sepětí státu a samosprávy nebyla na konferenci vůbec vyřčena. V popředí pozornosti byla naopak problematika souvislostí mezi rozvojem samosprávy a odumíráním státu. *Fiamengo* i *Mlinar* přímo ztotožnili oba procesy.

Lukić zdůraznil dva hlavní prvky samosprávy: samostatnost v řízení (tj. nezávislost na jiném subjektu) a demokratismus. Proto se samospráva začala rozvíjet jako něco, co se stavělo proti státu v procesu jeho odumírání, co však současně ovlivňovalo demokratizaci státu.

Mrakuša upozornil na to, že míra zachování státních orgánů závisí na schopnosti odborů stavět postupně do popředí na místo obecně politické činnosti všestrannou přípravu mechanismů fungování samosprávy, jakož i přípravu pracovníků k práci v samosprávních orgánech.

Podle *Mlinara* může samospráva zaměňovat intervenci státní moci v té míře, v jaké se určitý počet obyvatelstva v ekonomickém i sociologickém ohledu zformuje ve společenskou pospolitost (tj. globální společenský útvar, který není ani prvotní ani druhotnou skupinou). *Mlinar* současně vyznačil, že kon-

³ Dle rozmnožených materiálů, předložených účastníkům konference.

⁴ „Literární noviny“ 1965, č. 3.

krétně se se problémem deatatizace promítá do problémů integračních a dezintegračních procesů v každé samosprávné jednotce, zejména v obci. Tím diskuse o úloze samosprávy při odumírání státu navodila základní otázku rozporů mezi jednotlivými samosprávnými jednotkami a společenským celkem.

Smyslem samosprávy není popření celospolečenských zájmů, ale jejich organická integrace na hlubokém demokratickém základě. Působení tendencí k ekonomické soustředěnosti se projevuje v integraci podniků (fúze, trvalá spolupráce, kooperace atd.), o které hovořil *Radosavljević*. Viděl v tom realizaci potřeby společnosti dosáhnout co nejširší deatatizace práce.

Supek výslovně poukazoval na to, že jugoslávská samospráva má daleko k pojetí founierismu, podle něhož závody a jiné pracovní kolektivy figurují jako samostatné buňky. V Jugoslávii jde o vzájemně spjaté jednotky, které podle jeho názoru mají jen samostatné řízení. V souvislosti s problémem samosprávy v kulturních institucích dokonce zdůraznil potřebu, aby vědomí pracovníků samosprávních jednotek nebylo na úrovni pracovního kolektivu, ale globální společnosti.

Základním problémem takto pojeté samosprávy je ovšem otázka sladění autonomie s celospolečenskou kooperací, koordinací a plánem, tedy otázka míry optimální autonomie samosprávných jednotek. Je to též otázka jejich velikosti, resp. optimální volby mezi jednotkami různé početnosti a dosahu, určení míry samosprávné pravomoci např. malé skupiny, provozu, závodu, podniku, obce, okresu, republiky a federace.

Celým jednáním pronikalo pojetí samosprávy jako hluboce kolektivistické záležitosti. *Drašković* zdůrazňoval význam okolnosti, že politické seskupování lidí se nezakládá na nějakých zvláštních zájmech, které by byly mimo zájmy velké masy výrobců. Tato koncepcie dokonce někdy vyzněla v přehnané závěry, že v budoucí společnosti nebude fakticky existovat osobní zájem, ale místo něho společenská potřeba jakožto osobní potřeba člověka (*Radosavljević*). Takový názor sice souvisí s pojetím samosprávy, která dovádí zrevolucionizování výrobních vztahů na socialistickém základě až ke každému jednotlivci, to však ještě znamená znamenat identifikaci osobních, kolektivních a celospolečenských vztahů, ani jejich bezrozpornost. Jejich dialektické vztahy adekvátněji vystihoval *Lukić*, podle něhož společenský zájem není abstraktním zájmem absolutní společnosti, ale syntéza všech nebo většiny osobních a skupinových zájmů jeho členů. *Goričar* vycházel realistiky z faktu rozpornosti mezi jednotlivci, respektive společenskými skupinami (uvnitř podniku, podnik jako skupina, skupiny v širších pospolitostech) na jedné a společnosti (obce, republika, federace) na druhé straně. *Fiamengo* hovořil právě o samosprávě jako o metodě spojování individuálních a celospolečenských zájmů, tedy relativní koheze společnosti. Podle *Veriče* je však samospráva nejen integrujícím faktorem, po určité strán-

ce působí i dezintegračně na vztahy různých orgánů a skupin.

Kozomarová uvedla, že při samosprávné činnosti má každý stejnou možnost uplatnit svou osobnost. Nemyslí přitom na sebe a své postavení, ale na jiné, na společné záležitosti. Tak se jednotlivce začíná identifikovat se skupinou; výsledkem je jednota skupiny. V případě rozhodování celé skupiny je vyloučen vznik vztahů servilnosti. *Kozomarová* sice připustila možnost vzájemného bezzásadového zvýhodňování jednotlivých členů skupiny, avšak problém řešila poněkud utopicky, když tvrdila, že po delším trvání skupiny budou chtít všichni vycházet vstříc všem ostatním. Pracovní pospolitost jakožto samosprávné těleso představuje podle *Kozomarové* primární skupinu. Tuto tezi lze interpretovat dvěma způsoby. Buď považuje za primární skupinu celý podnik, což by bylo zjevné zanedbání úlohy drobnějších a bezprostřednějších skupin v rámci podniku. Anebo považuje za samosprávné těleso skutečnou primární skupinu (brigádu, dílnu). To by do určité míry vyjadřovalo reálnou tendenci samosprávy v jugoslávských podnicích přenést co možná větší díl pravomoci na tyto skupiny (dílenké dělnické rady). *Kozomarová* se domnívá, že čím samosprávnější skupina je, tím více odstraňuje momenty zprostředkovanosti mezi svými členy.

S tímto názorem polemizoval *Lukić*, který v něm viděl příliš daleko jdoucí atomizaci samosprávních činností. Uvedl absurdní příklady těchto přehnaností, kdy dochází k přílišné pravomoci např. jednotlivých železničních a poštovních podniků (kdy se uvažuje o tom, aby každý z 20 poštovních podniků v zemi určoval ceny svých služeb). Socialistickou samosprávu označil nakonec za regulovanou samosprávu, do které se vměšuje společnost. I samospráva má své negativní stránky; pravomoci může být v jejím rámci zneužíváno. Je-li absolutizována, může přecházet ve vlastní protiklad. Na druhé straně *Lukić* kritizoval v praxi se projevující tendence k přehnané integraci, při níž se samosprávná jednotka stále rozšiřuje, čímž se ovšem současně vzdaluje referenčním souvislostem jednotlivých občanů. Spontánním vývojem došlo až k tomu, že nynější obce zaujímají území dřívějších okresů. Bývalé obce, bližší občanům, se nyní nazývají místními jednotkami, a mají daleko nižší samosprávné pravomoc. Proto — vědom si rozpornosti — hovořil *Lukić* o předávání samosprávních funkcí menším skupinám v rámci jednotlivých hospodářských organizací (provozů atd.) jako o velmi pozitivním procesu.

Mrakuša ukazoval, že samospráva je sociálně ekonomickým vztahem výrobců, a že by proto mohla být nesprávně pojímána jen jako vyrovnávání zájmových rozporů mezi jednotlivými skupinami, nikoliv jako proces společenského vývoje v zemi. Samospráva prosazuje jak protietatistickou decentralizaci, tak i společenskou integraci po různých liniích, z nichž *Mrakuša* uvedl zejména samosprávné asociace (komory aj.), skupštiny, různé společensko-politické jednotky, a též socialistické

uvědomění pracujících lidí, k němuž náleží vědomí solidarity a vzájemné odpovědnosti.

Milić v polemice s Mrakušou zdůrazňoval význam značných rozdílů v životních podmínkách, které prostřednictvím zájmové diferenciace ovlivňují výkon samosprávy. Předstírání zdánlivé harmonie se může později vymstít výbušnými konflikty. Hlavním problémem je napomáhat sjednocování zájmů. Samospráva pro to vytváří příznivé politické podmínky. Určité základní zájmy jsou ovšem stále společné, spojují lidi celé země v pevný celek.

Goričar konstatoval, že u větších pracovních kolektivů převládají rysy sociálního agregátu, u menších rysy sekundární společenské skupiny. Avšak osvobozená práce, spojování úloh výrobců a řídicího činitele v téže společenském nositeli, a též celý mechanismus samosprávy — to vše podmiňuje vyšší kohezivitu pracovních kolektivů a i u největších vytváří rysy sekundárních společenských skupin.

Jaroszoła (Polsko) zdůraznila potřebu teoretického osvětlení řady aspektů sociálních funkcí dělnické samosprávy, zejména problému socialistického podniku jako společenského systému, definice konstitutivních složek podniku. Demokracie v podniku je typickým problémem pro interdisciplinární studie.

Novosel hovořil o samosprávě na školách, která spontánně integruje zájmy škol a rodičů. Diskuse o této otázce obrazla aktuální praktické rozpory mezi tendencemi k širšímu pojetí samosprávních orgánů takových kulturních institucí jako jsou nakladatelství, rozhlas, film atd. (za účasti externistu, odborníků a tvůrců kulturních hodnot nebo i jejich spotřebitelů), a tendencemi zakládat je výlučně na účasti zaměstnanců daných institucí.

Jak jsou zkrácené všechny představy o jednostranné autonomistickém nebo dokonce anarchistickém pojetí samosprávy v Jugoslávii, demonstroval právě na tomto problému *Supekův* referát, věnovaný problému společenské správy a samosprávy v oblasti kultury. Byl založen na širší sociologické analýze institucionalizačních procesů v této oblasti. Rozlišil dvojí úlohu kultury: instrumentální (přenašení zkušeností a hledání nových poznatků, zajišťujících životní prostředky) a integrační (přenašení starých a vytváření nových idejí, zajišťující společenskou návaznost). Zatímco první se výrazně specializuje, druhá zůstává globální a univerzální. Činnosti v oblasti umění, jimiž se referát speciálně zabýval, jsou podle něho individualizovanější co do zdroje tvořivosti a globálnější co do jejího účelu (neboť se obrací k celé společnosti). Supek uvedl analytické schéma kulturních činností, ve kterém se prolínají jejich tři funkční dimenze (tvoření, sdělování nebo přenašení, přijímání) se třemi fázovými dimenzemi (příprava, akce, hodnocení nebo analýza). Institucionalizace (která zejména za kapitalismu byla prováděna komercializací) nejvíce zasáhla zprostředkovací funkci sdělování, která si ve značné míře podřídila jak tvůrce, tak i veřejnost. Proto je společnost jako celek přednostně zainteresována na kontrole prostředků sdělování kulturních hodnot,

a to v zájmu tvůrce i veřejnosti. Zatímco všeobecně je kulturní činnost podrobena společenské kontrole především pomocí mechanismů veřejného mínění (to také provádí selekci kulturních elit), zejména v oblasti sdělování je potřebná regulace určitými právními předpisy. V Jugoslávii se v poslední době jako důsledek přechodu příslušných organizací (hlavně tisku, filmu, rozhlasu a televize) k samosprávnému hospodaření projevil tendence ke komercializaci. Supek nedoporučuje návrat k dřívější soustavě, která silně omezovala svobodu kulturních tvůrců, ale navrhuje postavit komercializační tendence pod účinnou společenskou kontrolu. Sociologicky analyzuje a pozitivně hodnotí návrhy a usnesení, která pro kulturní zařízení tohoto typu předpokládají vedle orgánů vnitřní samosprávy (které se, stejně jako všude jinde, zabývají hospodářskými, platovými apod. problémy) také orgány tzv. společenské správy, jejichž práce se účastní i představitelé jiných společenských organizací nebo společenského celku, zainteresovaní na práci dané organizace. Již sama možnost hromadění materiálních prostředků v čistě zprostředkovatelském odvětví bez kontroly veřejnosti vyžaduje společenskou intervenci. Sociologického výzkumu vyžaduje mnoho funkcí této společenské správy, zejména kontrola vydává na výrobu kulturních hodnot, komunikace kulturních zařízení s tvůrci i se spotřebiteli kulturních hodnot, zajištění hmotné i odborné pomoci těmto zařízením, respektování svobody tvorby v kulturní oblasti aj.

Samospráva se na konferenci zdaleka nejevila jen problémem institucionálním. Řada diskutujících zdůrazňovala, že je též otázkou konfliktu mezi starou autokratickou a novou, postupně se prosazující demokratickou kulturou. *Novosel* to považoval za interkulturní konflikt nejširších rozměrů. Výzkumy ukázaly, že mnozí vedoucí i funkcionáři samosprávních orgánů si nejsou vědomi existence tohoto konfliktu a nevidí, že v rozporu se svými vlastními názory jednájí při řešení běžných úkolů nedemokraticky.

Samospráva není dnes již pro Jugoslávii jen experimentem, ale především vžitou, samozřejmě přijímanou skutečností, ve které ovšem právě proto vystupuje ostřeji řada jejích vnitřních rozporů (možnost byrokratizace jejích orgánů, rozdíly v aktivitě jednotlivých skupin pracujících atd.). Úloha samosprávy v makrosociálních procesech socialismu se komplikuje těmito jejími vnitřními rozpory. Ty souvisejí s tím, že samospráva umožňuje přirozený projev a přirozené řešení nejruznějších kolektivních zájmů. Přitom se objevují delikátní problémy vlivu jedné skupiny výrobců na účast druhých skupin v samosprávních orgánech (*Džinić*). Podle *Lukiće* přechod moci od širokých základních demokratických orgánů na užší představitelské orgány hrozí byrokratizací. *Fiamengo* též rozebíral otázku přímé a nepřímé samosprávy. Jsou-li vytvořeny institucionální formy samosprávy (dělnické rady, správní výbory), vznikají rozpory mezi těmito orgány a celým kolektivem. V průběhu jejich utváření se uplat-

nuji i technokratické tendence, kdy moc na sebe strhávají odborníci, kteří lépe rozumí ekonomickým procesům, trhu, zbožné peněží vztahům atd.

Tyto rozpory se pak zrcadlí ve vztahu normativního a skutečného při samosprávních činnostech. *Radovanović* je prokázal analýzou materiálů orgánů společenské kontroly a dozoru (v samosprávních jednotkách, komunách, u soudů, u 27 specializovaných orgánů inspekce, z nichž řada se zabývala pracovní inspekcí). Příslušná fakta se týkala monopolistického postavení jednotlivých podniků, tendenci k renovaci námezdních vztahů (pracují i nečlenové kolektivu), konfliktů mezi procesem řízení a zájmy jednotlivců. O tom, že účast v samosprávě náležitě neváže pracovníky k hospodářské organizaci, svědčí fakta, že v Bělehradě je dvacetiprocentní fluktuace. Stížnosti (z nichž 30 % se týká pracovních vztahů) nejsou vždy úspěšně řešeny přímo v pracovních organizacích. V anketě, které se zúčastnilo 500 dělníků, byly silně zastoupeny názory, že většina osazenstva necítí zájem závodu jako vlastní zájem. Nedostatečnou účinnost orgánů samosprávy při vyřizování stížností vysvětloval *Radovanović* byrokratickými jevy, nedostatečnou kvalifikací výrobců, nepropracovaností institucionální soustavy vyřizování stížností a též tím, že kontrolních orgánů je příliš mnoho, aniž to oslabuje nejistotu.

Vzhledem ke všeobecnému uznání skutečnosti, že kolektiv je složitou sociální jednotkou (*Perić* a další), byla věnována relativně malá pozornost prvotně otázce rozdílných podmínek pro aktivitu v samosprávě u různých kategorií lidí. *Mlinar* hovořil o diferenciaci pracujících i dalších občanů (v komuně) s ohledem na intenzitu jejich participace v samosprávě. Vytvoření podmínek pro skutečnou rovnost předpokládá nejprve soustředění pozornost na druhy a příčiny nerovnosti, učinit je častějším předmětem sociologických výzkumů. *Fiamengo* upozornil na to, že vedle faktických existují i formální účastníci samosprávy. K překážkám může patřit nesprávné rozdělování důhodů, bytů, nesprávné mezilidské vztahy. Míjí se ovšem cílem snahy řešit nedostatek aktivního poměru individua v procesu samosprávy předimenzováním institucionálního faktoru samosprávy. Naproti tomu *Fiamengo* vyzvedl princip mobility jejich orgánů, jenž nepřipouští znovuzvolení jejich členů. Jde o systém rotace, který má předcházet tomu, aby se samospráva stávala doménou jen určité části výrobců a tak ztratila svůj vlastní obsah. Tento systém *Goričar* charakterizoval jako ustavené a kontrolované soutěžení o pozice a funkce v samosprávních pracovních organizacích.

Podle *Tanić* je to snaha snížit počet tzv. profesionálních samosprávce, kteří bývali několikrát za sebou voleni do samosprávních orgánů. Díky tomu doposud prošlo těmito orgány v Jugoslávii celkem 800 000 dělníků, což je 85 % možného maxima. *Tanić* rozebíral statistické údaje o struktuře dělnických rad v letech 1956–1962. Jejich formování postupně přecházelo od období, kdy převládalo kri-

teriaria odborně kvalifikace až do období bezprostřední demokratické volby. Nyní dominují při selekci individuální schopnosti. Ideologické momenty nabývají sekundárního vlivu. Z tohoto důvodu, a též proto, že docházelo postupně ke stále rovnoměrnějšímu přílivu pracovníků z venkova (na místo očekávaného zintenzivnění), bylo lze očekávat stále větší strukturální reprezentativnost v dělnických radách. Statistický rozbor to potvrdil zjištěním o celkovém zastoupení dělníků v těchto orgánech. Jejich podíl přesahoval vždy 70 %, stále rostl, a od roku 1960 překročil podíl na celkovém počtu všech pracovníků vůbec. Při rozboru podílu jednotlivých kvalifikačních stupňů se však ukázalo, že pouze kategorie středně kvalifikovaných dělníků vykazuje tendenci ke sblížení podílu mezi všemi pracovníky se zastoupením v dělnických radách. U ostatních dvou skupin se ještě zvyšuje divergence. U vysoko kvalifikovaných se rozdíl zvětšuje ve prospěch zastoupení v dělnických radách (který byl vždy vyšší), u nekvalifikovaných naopak v jeho nespěch (ač byl vždy podstatně nižší). Ovšem v oblasti průmyslu se zastoupení nekvalifikovaných dělníků poněkud přibližuje k jejich podílu na počtu pracovníků. Vcelku však *Tanić* uzavírá, že struktura dělníků v dělnických radách nevykazuje převažující tendenci sblížení s jejich strukturou ve výrobě. U kategorií úředníků jsou rozdíly nižší, nejvýrazněji roste podíl středoškolačů. V závěrech staví *Tanić* otázku, zda převážně kvalifikovaní dělníci zralého věku, kteří tvoří rozhodující počet členů dělnických rad, mohou být reprezentanty společných zájmů ostatních kategorií pracovníků, avšak nijak teoreticky neinterpretuje zjištěný fakt daleko nižší aktivity nekvalifikovaných dělníků.

Goričar zdůraznil rozdíl v kulturní úrovni jednotlivých skupin výrobců, který rovněž souvisí především s migrací pracovních sil z venkova do měst. To i další okolnosti působí vnitřní rozpory a konflikty v samosprávních organizacích.

Sinadinovski postavil metodický požadavek, aby se při analýze procesu samosprávy vycházelo od dělníka, jeho konkrétních životních podmínek, na jejichž základě formuje i sebe jako souhrn společenských vztahů.

Kilibarda předložil projekt výzkumů s různými indikátory: kdo jaké dává návrhy, v jaké míře jsou aktivnější komunisté, lidé s vyšším vzděláním a kvalifikací, jak se stupeň aktivity diferencuje s ohledem na společenské funkce. Vytvářejí se určitá centra iniciativy, formální (dělnické rady a jiné organizační složky), poloformální (časopisy) i neformální (zájmové skupiny). Ta mohou monopolizovat iniciativu a tím posilovat byrokratické tendence, ale nemusí. Že se tak někdy stává, souvisí s tím, že samosprávním společnost vzešla ze společnosti centralizované, po které zůstala reziduální mentality poslušnosti a netvůrčího přístupu. Heterogenost společnosti je příznivá demonopolizaci, to však ještě k iniciativě nepostačuje. Iniciativa je někdy brzděna právní regulací, jindy naopak

tím, že možnosti nejsou právně formulovány a zajištěny. V procesu integrace se nezřídka uplatňuje tzv. dirigovaná iniciativa, tj. doporučení a rady, dávané s značným stupněm závaznosti. Tím se vytváří jen jakési zdání demokratičnosti, způsobené ovšem nejen formálními orgány, ale i tlakem neformálních skupin. Jak vysoká je míra neosvobozené iniciativy, ukazuje anketa, ve které 15% dotázaných komunistů jako příčinu své nedostačné aktivity uvedlo okolnost, že jim jejich organizace nedává úkoly, a ještě více se jich odvolalo na to, že jsou zanedbáváni vedoucími orgány.

Žagar uvedl jako nejdůležitější podstatu samosprávy charakter práce. Samospráva jej má měnit. Avšak sám charakter práce se u různých společenských činností (zejména co do vztahu produkce a kreace) odlišuje, a tím ovlivňuje proces samosprávy. Rozdíly v přírodních a společenských podmínkách, v organizaci práce i v kvalifikaci ovlivňují mentalitu i postoje lidí, angažovaných v těch sférách činnosti, kterých se týká samospráva. Na základě toho dochází k diverzifikaci typů a forem samosprávy. Ty by měly být klasifikovány podle charakteru práce, s níž jsou příslušné instituce spjaty. Žagar přednesl dvě hypotézy: 1. Samospráva má být svým typem i formou přizpůsobena typu a formě práce, 2. Samospráva ovlivňuje efektivitu práce, a to jak její produktivitu, tak i kreativnost. Verifikace této hypotézy by prokázala působení samosprávy ve funkci pokroku. Produktivita práce podle Žagara zajišťuje stále převážně existenci člověka, její kreativnost je však zaměřena na jeho esenci.

Obtradović podal zprávu o výsledcích výzkumů dělnické samosprávy v podmínkách mechanizace a automatizace průmyslu. Tento výzkum se pokusil podle jeho slov o empirický přístup k teorii odcizení, neboť šlo o to, zda je technologický rozvoj příznivý dezalienaci. Byl zjišťován stupeň potřeby dělníků mechanizované a automatizované práce a dělníků, jejichž práce je na řemeslné úrovni, zúčastnit se samosprávy. S tím byly korelovány různé psychosociologické proměnné jako věk, délka práce, výše osobních příjmů, uspokojenost prací atd. Korelace se spokojeností na pracovišti nebo vztahem k práci byla mírná. Významná korelace je jen u starších dělníků na automatizované úrovni, kteří si přejí řídit daleko více než dělníci mladí. Není rozdíl v potřebě účastnit se samosprávy u členů orgánů samosprávy a u ostatních dělníků.

Autor této zprávy podal četnými grafy dokumentovanou zprávu o výzkumu aktivity pracujících při účasti na řízení v československých podmínkách. Výzkum byl proveden v závodech ZPA - Křižák. Zjištění o rozdílech v aktivitě komunistů a nestraníků, mužů a

žen, různých věkových skupin, představitelů různých profesijních a kvalifikačních skupin⁵, se podle vyjádření jugoslávských účastníků ve všem podstatněm shodovalo s výsledky jugoslávských výzkumů. Účast výrobců na řízení má dva komplexy podmínek. Prvním je celkový systém společensko-ekonomického řízení, jak se utvořil při řešení základního strukturálního rozporu mezi socialistickou soustředěností a kolektivitou,⁶ a při vyrovnávání zájmů zejména mezi těmito čtyřmi společenskými jednotkami: společností jako celkem (subjekt vlastnictví), jednotlivými pracovními skupinami (resp. podniky), řídicími činiteli těchto skupin (resp. podniků), a centrálními řídicími činiteli. Druhý komplex je tvořen právě objektivními i subjektivními podmínkami života a práce pracujících. Vzhledem ke shodě výsledků jejich výzkumů v různých zemích se zdá, že jsou pro svou aktivitu v účasti na řízení, resp. v samosprávě, významnější než organizační formy. Samy o sobě sebedokonalejší organizační formy nemohou zajistit reálnou rovnost všech při samosprávě, tak zdůrazňovanou v celém průběhu konference.

Přední úlohu při zajišťování funkcí samosprávy i při řešení rozporů ve vnitroskupinových vztazích hrají komunisté. Na přirozené autoritě, kterou si dovedli získat, zpravidla záleží velmi mnoho. V tomto světle byla zajímavá zpráva, kterou podal *Džinić* o výsledcích výzkumu veřejného mínění v otázce vlivu komunistů na práci samosprávních orgánů. Všechny zkoumané vrstvy vcelku shodně považují tento vliv za pozitivní a ač jej relativní většina považuje za silný (kolem 40% a 36% považuje tento vliv za průměrný), přeje si (dokonce 73%) jeho další zintenzivnění. Převažující motivace tohoto postoje vycházela z toho, že větší angažovanost komunistů povede k lepší práci a lepším vztahům na závodech. U opačných postojů (které zaujalo 6% dotázaných) převládá motivace, podle které je třeba, aby se i ostatní náležitě v samosprávě uplatnili.

Sinadinovski referoval o výzkumu, jenž ex post zjišťoval fungování systému samosprávy za výjimečných okolností po zemětřesení ve Skoplji. Jeho výsledky byly naprosto nejednoznačné; jasně prokázaly složitou podmíněnost a procesualnost fungování tohoto systému. Výzkum zahrnul 12 podniků. Bylo zjišťováno, jak si počínali tázání po zemětřesení: jedna třetina odešla domů, dvě třetiny se hned zapojily do záchranných prací na závodě nebo ve městě. Již po šesti měsících valná většina postižených mezi tázanými měla relativně normalizované podmínky bydlení. Zemětřesení v určité míře porušilo kohezivnost pracovních kolektivů, jelikož po něm podstatně vyrostl počet těch, kteří chtěli změnit pracoviště, i těch, kteří se k tomu

⁵ Obsah zde nereprodukuje. Většina údajů byla publikována v článku: D. Slejška, *Práce a řízení*, „Sociologický časopis“ 1965, č. 2. Do příštího čísla „Sociologického časopisu“ chystá autor partii o problémech účasti žen na řízení.

⁶ Podstatu tohoto rozporu blíže nevysvětlujeme. Byl mnohostranný, i když s nemalými metodickými nedostatky, analyzován v autorově knize *Dialektika výrobních sil a socialistických ekonomických vztahů* Praha, CSAV, 1962.

konili. Postižení pomohli v první chvíli většinou příbuzní, jen v nepatrné míře přátelé z podniku a orgány lidové moci. Širší sociální vztahy tedy v dané chvíli nedošly silnějšího výrazu. Tázání však chápali složitost situace, kdy bylo postižených příliš mnoho, bylo nutno odvracet bezprostřední nebezpečí (zřícení, požáry atd.) a proto 60 " z nich přece jen uznává, že orgány samosprávy dobře zvládly situaci (jen 16 " tvrdilo opak). Většina se také domnívá, že odpovědnost členů kolektivů i orgánů samosprávy se po zemětřesení zvýšila. 28 " tázaných potvrdilo zvýšení aktivity členů samosprávních orgánů po zemětřesení, pouze 6 " uvádělo opak. Asi stejný byl počet těch, kteří po zemětřesení měli možnost podávat návrhy, těch, kteří ji neměli a těch, u kterých to bylo nejisté („jak kdy“). Ti, kteří tuto možnost neměli, uváděli jako hlavní důvod zejména zkušenosti, že jejich návrhů nebývá dbáno, a nejistotu co do správnosti případných návrhů vzhledem k neznalosti problémů. I když tyto a další údaje nepotvrzují zcela jednoznačně závěr Sinadinovského, že fungování soustavy samosprávy se ukázalo hodným úkolů, které před ně postavila živelná katastrofa, přece jen nepřímě — odrazem ve vědomí tázaných — ukazují, že tyto orgány vykonaly tehdy mnoho a zasloužily se o rychlou normalizaci života a práce ve svých závodech.

Grozdníč předložil případovou studii ze samosprávné praxe obce s převážujícím malovýrobním zemědělstvím. Když hospodářská komora národního výboru této obce v roce 1958 na nátlak veterinární stanice rozhodla o nucené umělé inseminaci, vyvolalo to velkou nespokojenost rolníků a hromadné odmítání. Rozhodnutí muselo být změněno, načež docházelo rok od roku ke stále prudšímu růstu počtu inseminovaných krav. Ukázalo se, jak škodlivé bylo, když původně většina poslanců hlasovala bez přesvědčení, pouze z „politické disciplíny“.

Klauzer podrobil kritice práci statistických orgánů při shromažďování kvantitativních údajů o samosprávě. Až příliš široce jsou zpracovávány údaje personální povahy (o členech dělnických rad atd.), zcela nepatrné údaje o otázkách, probíraných na schůzích příslušných orgánů (jen 7 " všech údajů), a vůbec ne údaje o účinnosti tohoto systému řízení pro podnik a pro afirmaci tohoto systému samého. To nutí zjišťovat příslušné údaje pomocí množství anket, které nejsou koordinovány ani srovnatelné. Klauzer navrhl vytvořit meziústavní koordinační orgán, který by zpracoval společný dlouholetý plán výzkumu těchto otázek. Hlavním referátem konference vytkl, že se neopírály o kvantitativní analýzu. Oršolíc vyjádřil nesouhlas s tímto přeháněním významu statistiky a upozornil, že je třeba využít i jiných zdrojů (např. osobních dat účastníků samosprávy a obsahové analýzy činnosti politických organizací). No-

vosel upozornil na neúplnost zápisů ze schůzí. Zejména je podle nich obtížné zjistit skutečný přínos, efekt práce.

Jarosová sdělila, že při výzkumu samosprávy má každá technika své přednosti i nedostatky. Neexistuje nějaká privilegovaná technika, je třeba integrálně aplikovat různé metody. Větší důraz než dosud třeba klást na kvalitativní analýzu, která umožňuje hlubší studium, než kdybychom se spokojili pouhým statistickým zpracováním.

Hegedüs (Maďarsko) sdělil, že i v Maďarsku byla provedena řada zajímavých výzkumů samosprávy. Nejobtížnějším je však spojování teorie s empirickými daty. Dat je mnoho, neumíme však z nich vyvozovat teoretické závěry (což, třeba podotknout, se netýká jen maďarské sociologie). A vědě samozřejmě nestačí sbírat empirická data. Má proto přední význam operacionalizace teoretických kategorií. Hegedüs vyzvedl úspěšné zkušenosti Jugoslávie v humanizaci řízení. Není to však jediné kritérium, jde též o optimalizaci řízení. Jsou spolu v rozporné jednotě. Velkou úlohou ekonomiky a sociologie v jejich kooperaci je přispívat vědecky podloženému rozvoji takového systému, který by spojoval humanizaci s optimalizací stále efektivněji. Maďarská strana pracujících se obrací na sociology se žádostí, aby pomohli zjišťovat předpoklady pro zvýšení účasti dělníků na řízení. K tomu je podle Hegedüse zapotřebí vědecké analýzy zejména jugoslávských zkušeností, nikoli normativistického přístupu. Dosavadní práce měly příliš apologetický charakter, což bylo spíše ke škodě.⁷

Autor této zprávy informoval účastníky konference o některých problémech účasti výrobců na řízení, jež vyvstávají v souvislosti se zaváděním nové soustavy hospodářského řízení v Československu. Překonávání centralisticky direktivního řízení se neděje po linii předávání řídicí pravomoci orgánům pracovního kolektivu, nýbrž zvýšením pravomoci aparátu odborného řízení podniků, přičemž se předpokládá jeho zájem na maximální iniciativě kolektivu v zásadních otázkách řízení. Jugoslávské zkušenosti přinášejí řadu faktů o rozporech mezi demokratickými a technokratickými tendencemi při realizaci samosprávy. V rámci nové soustavy v Československu by mohly být technokratické tendence ovšem ještě daleko silnější. Nejde samozřejmě o to, přejímat z Jugoslávie mechanicky hotová řešení a organizační formy. Nezbytně je však třeba studovat její zkušenosti, např. v otázkách vztahů mezi samosprávou a vědeckým řízením, samosprávou a uplatňováním hodnotových kategorií atd. To pomůže předvídat určité rozpory a obtíže, vyvarovat se jednostrannosti a snáze rozpory překonávat. Vědecký základ vzájemnému poznávání zkušeností mohou poskytnout v nejdokonalejší míře mezinárodní srovnávací výzkumy, prováděné stejnou metodikou.

⁷ Hegedüsovy názory jsou hlouběji rozvedeny v jeho článku, jehož překlad současně v tomto čísle uveřejňujeme. Viz též jeho vystoupení na loňské konferenci ve Varsavě, o které byla podána zpráva v „Sociologickém časopise“ 1965, č. 2, str. 174–175 a 177.

Jarosławová potvrdila, že v různých zemích se uplatňují odlišné modely dělnické demokracie. Sociologové mají zájem o jejich srovnávací výzkumy, nedošlo však k náležité realizaci v praxi. Je zapotřebí lepší vzájemné informace a koordinace, aby se výzkumy později mohly internacionalizovat.⁸

Jednání konference vyznělo v návrh, aby byla konstituována sociologie samosprávy jako speciální sociologická disciplína (*Mrakuša, Fiamengo, Popović* a další). Návrh byl zdůvodňován multidimenzialitou samosprávy jakožto společenského procesu, který se týká práce, politiky, malých i velkých skupin, makro- i mikrosociálních vztahů atd. Tato disciplína by mohla cílevědomě zjišťovat všechny vnější i vnitřní závislosti, vzájemnou závislost obsahu a forem samosprávy, a stanovit, jaký mechanismus samosprávy je optimální na tom či jiném vývojovém stupni. *Goričar* zdůraznil potřebu vypracovat vlastní konceptuální systém, který by pokryl tak široký jev, jakým je samospráva. Marxovy kategorie to vše nemohly předvídat. Proto, dokud nebude takový systém vypracován, bude nutno vypůjčovat si pojmy od Webera, behaviorismu, soudobého relacjonismu atd.

Byl přijat návrh, aby se příští diskusní shromáždění Jugoslávské sociologické společnosti zabývalo problémy společenské struktury a strukturálních proměn v jugoslávské socialistické společnosti. Organicky to naváže na problematiku samosprávy.

Zahranění účastníci se několikrát sešli s vedoucími funkcionáři Jugoslávské sociologické společnosti s cílem domluvit se o spolupráci při výzkumech samosprávy. Diskutovalo se o tom, zda v dané situaci je vhodnější setrvat na úrovni výměny informací, materiálů, metodických, organizačních a dalších zkušeností, návštěv vědeckých pracovníků atd., anebo zda by bylo na čase přistoupit k přípravě mezinárodního komparativního výzkumu jakožto vyšší — a v případě, jsou-li pro něj v jednotlivých zemích vytvářeny příhodné podmínky — i vysoce efektivní formy internacionální vědecké spolupráce. Bylo předběžně dohodnuto sblížovat výzkumy analogických vztahů samosprávy (resp. účasti pracujících na řízení) v socialistických zemích a připravovat k tomu potřebné organizační, metodické a materiální předpoklady, zejména pak navrhnout pracovní skupinu, do které by jednotlivé sociologické společnosti jmenovaly své zástupce, a která by (případně v rámci UNESCO a na jeho náklad) tyto předpoklady realizovala.

Dragoslav Slejška

Sociální akademie v Dortmundu, NSR (Sozialakademie Dortmund)

Podle stanov je tato akademie vědeckou institucí určenou pro bádání, jakož i pro výuku uchazečů z řad dělníků, zaměstnanců a úředníků, kteří chtějí získat hlubší znalosti z ob-

lasti sociálních i hraničních věd a prokázat potřebnou způsobilost ke studiu. Studium trvá 1 rok; nepředpokládá kvalifikaci, jaká se vyžaduje pro přijetí na vysokou školu, ale závisí na úspěchu při přijímací zkoušce. Ke studiu se hlásí buď uchazeč sám ze své iniciativy, anebo je navržen Svazem německých odborů (Deutscher Gewerkschaftsbund — tento svaz má ještě vlastní spolkovou školu v Bad Kreuznach). Posluchač může získat stipendium, nejvýše DM 200,— měsíčně, aniž však na ně má právní nárok. Studium končí zkouškou sestávající z písemné klauzurní čtyřhodinové práce z hlavních studijních oborů a ze zkoušek ústních, včetně zkoušek z některých volitelných předmětů. Neplní-li posluchač studijní povinnosti, nemusí být ke zkouškám připuštěn; odstoupí-li od zkoušek bezdůvodně, je to totéž jako by neuspěl.

Akademie je státním ústavem spolkové země Severní Porýní-Vestfálsko a spravuje ji kuratorium, do něhož vysílají po dvou zástupcích: země (prostřednictvím ministerstva kultury), město Dortmund a Svaz odborů; další místo náleží profesorovi university v Münsteru a poslední dvě jednotlivcům, kteří mají na činnosti akademie zájem a „jsou způsobilí účinně ji podporovat“. Předseda akademie, jehož navrhuje kuratorium k jmenování na návrh učitelského sboru, se zasedání kuratoria zúčastňuje po celé dvouleté funkční období jen s hlasem poradním.

Ve školním roce 1964-65 se přednáší národní hospodářství (ved. prof. Dr. H. Bayer), podnikové hospodářství (prof. Dr. H. Schmidt), právní věda (prof. H. Duvernell), věda o společnosti (Gesellschaftslehre — prof. Dr. H. Lutz), sociální politika (prof. Dr. F. Deus) a konečně některé další všeobecně vzdělávací předměty jako angličtina a francouzština, moderní literatura, hudební a estetická výchova; zvláštní seminář je věnován námětu „Jak psát pro tisk“. Dále jsou zavedeny kursy vědy o práci jako zvláštní forma výuky a v dohledné době má být uspořádán mezinárodní kongres na téma „Energetické hospodářství a energetická politika v přítomnosti a budoucnosti“. Všechny přednášky, kromě všeobecných předmětů, mají přesně stanovený počet vyučovacích hodin. Národnímu hospodářství je věnováno celkem 160 hodin přednášek, podnikovému asi 150, právním vědám téměř 200, vědě o společnosti 160 a sociální politice necelých 150. V těchto oborových skupinách jsou navíc ještě cvičení a semináře, velmi často za účasti vedoucích podnikových pracovníků, a také podniková praxe sama. Studenti chodí na exkurze do závodů a potom diskutují s vedením a podnikovými radami, tedy s orgány odborů, o hospodářských, technických a sociálních problémech navštíveného podniku.

Především nás zde bude ovšem zajímat pojetí a rozdělení tzv. vědy o společnosti. Tato disciplína přesahuje rámec sociologie, jak vyplývá z podrobného rozpisu přednášek

⁸ O polských výzkumech samosprávy viz autorovu zprávu ve „Filosofickém časopise“ 1961, č. 1, str. 115 an., a v „Sociologickém časopise“ 1965, č. 2, str. 176–177.